

Eski Uygur Budist Metinlerine Göre İnsan Embriyosu

Jens WILKENS¹

Çev. Muammer ŞEHİTOĞLU²

Özet

Eski Uygur Türkçesi Dönemi Türkçenin tarihsel gelişimi ve değişimi içerisinde yazı dili boyutunda kültürel kavram, terim ve sözcük alışverişinin yoğun olduğu bir dönemdir. Özellikle Budizm'in etkili ve yaygın olduğu dönemde yazılan din temalı, konulu eserlerin Kağan ve kumandanlar tarafından Türkçeye tercüme ettirilmesi ile din terminolojisine ait pek çok sözcük, kavram ve terim Türkçeye geçmiştir. Türkçeye geçen bu terim, kavram ve sözcükler; Sosyal bilimlerin kapsam alanındaki disiplinlerin (din, edebiyat, siyaset vb.) olduğu gibi fen bilimlerine ait disiplinlerle de ilişkili olmuştur. Kurulan disiplinler arası bağ sayesinde Budizm'deki doğum ve ölüm inancının sadece mistik boyutta olmadığı; biyolojik boyutta da, yazı dilinde kaleme alınan eserlerde oluşan biyolojik terminolojinin de oluştuğu görülür. Dönemin metinlerinin dil özellikleri, dilin kavram ve terimleri ifade etme yeteneği de yapılan diller arası tercüme aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Jens Wilkens'in yapmış olduğu araştırma da bu açıdan değerli ve dikkat çekicidir. Çalışmada, J.Wilkens'in Eski Uygur Budist Metinlerine Göre İnsan Embriyosu adlı makalesi Türkçeye aktarılmış ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

J. Wilkens
Eski Uygur Türkçesi
Budizm

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 07.01.2020
Kabul Tarihi: 25.12.2020
Doi: 10.18026/cbayarsos.671576

Human Embryology According To An Old Uighur Buddhist Text

Abstract

The Period of Old Uighur Turkish It is a period in which cultural concepts, terms and words are exchanged in written language dimension within the historical development and change of Turkish. Especially in the period when Buddhism was effective and widespread, many of the words, concepts and terms related to religious terminology have been translated into Turkish by translating the themed and themed works into Turkish by Kagan and the commanders. These terms, concepts and words that are translated into Turkish; It is related to the disciplines of social sciences (religion, literature, politics, etc.) as well as to the disciplines of science. Thanks to the interdisciplinary link, the belief that birth and death in Buddhism is not only mystical; In the biological dimension, it is seen that the biological terminology formed in the works written in the written language also occurs. The language features of the texts of the period, the ability of the language to express concepts and terms have emerged through the interlingual translations. Jens Wilkens' research is also valuable and remarkable in this respect. In this study, J. Wilkens' Human Embryos According to Old Uighur Buddhist Texts was translated into Turkish and presented to the attention of researchers.

Keywords

J. Wilkens
Old Uighur Turkish
Buddhism

About Article

Received:07.01.2020
Accepted: 25.12.2020
Doi: 10.18026/cbayarsos.671576

Özet

Daśakarmapathāvadānamālā (On Eylem İlkesi İle İlgili Efsanelerin Derlemi); Eski Uygurca üzerine yüz yıl önce başlamış olan akademik çalışmalardan bu yana birçok çeşitli hikâyeyi bünyesinde barındıran geniş bir hikâye koleksiyonudur. Geçmişte tespit edilememiş hikâyelerin, günümüzde yapılan düzenleme çalışmaları sayesinde *Budist Hikâyecilik Geleneği*'ne ait olduğu görülebilecektir. Eski Uygurca bu hikâye koleksiyonu, hikâyecilik bakımından ilgi çekici materyaller içerir. Bunlar, *Budizm'e Ait Ansiklopedik Bilgi* terimi ile karşılanabilecek; "Budist arzuların uzun bir açıklaması veya ölüm belirtilerinin yavaşlaması, sönmesi" gibi konuları içeren materyallerdir. Bu materyallerden biri de anne kanındaki embriyonun gelişimi ile ilgilidir. Bu eser, eski Uygur Edebiyatında yer alan "*embriyolojik yaşam*" a dair en ayrıntılı açıklamaları içermektedir:

*"Anne karnına girdikten sonra,
Aşırı derecede pis kokulu, temiz olmayan maddelerle dolu,
Oldukça dar ve tamamı ile karanlık,
Tıpkı bir cehennem gibi,
Aşırı derecede pis kokulu, temiz olmayan maddelerle dolu,
Oldukça dar ve tamamı ile karanlık-
Bir topun içinde ezilir
Ve büyük bir acıya dayanır."*

(Candragomin, *Śiṣyalekha*, stanza 19, tarnsl. Michael Hahn)

Giriş

Kısa adı DKPAM olan eser; oldukça karmaşık, hacimli, on ayrı bölümden oluşan Eski Uygurca Budist hikâyeleri içeren koleksiyondur. Onlar arasında çok iyi bilinen birçok *avadānaları* ve genel hikâye içinde saklı birçok çeşitli hikâyeyi barındırır. Genel hikâye, öğretmen ve öğrencisi arasındaki konuşmaları içeren ilgi çekici konuları kapsar. En keskin biçimiyle; anlatılamayan, açıklanamayan metin bölümleri; özellikle de öldürme suçuna ayrılan birinci bölümdür. Oldukça dogmatik ve Budist Ansiklopedik Bilgi olarak adlandıracağım alanı ilgilendirmektedir. DKPAM'daki en uzun konuyu içeren bölüm; sekiz ana cehennemi ve orada yeniden doğmuş sefil varlıkları bekleyen acıların açıklandığı bölümdür. Bu bölümde, açıkça, çeşitli cehennem varlıklarının hayatına dair eleştirel başka bir ansiklopedik bilgi elde edilir. Burada, ölüm belirtilerini en ince ayrıntıları ile açıklayan öğretmenin ifadeleri bulunur.

Uygur Budizmi'nde İnsan Embriyosuna Dair Yeni Kanıtlar

Makalede anne karnındaki embriyonun gelişimi ve orada çektiği acıyı ifade eden ilk bölümden metin içindeki başka bir bölüme geçilir. Ne yazık ki; bu açıklamaların yapıldığı fragman kısmen parçalanmıştır. Fakat yine de bu fragman, embriyolojik yaşam hakkında değerli bilgileri ve Fetüs'ün gelişiminin farklı aşamalarını ele alan bilgiler içermektedir. Benzer açıklamalar, Hint Tıp Araştırmaları ve Budist Edebiyatındaki çalışmalarda da bulunur.

Bu fragman, Berlin Turfan Koleksiyonu'ndaki Mainz 766ⁱ nolu belgede yer almaktadır. Bu belge, 3. Turfan Araştırmaları seferi sırasında bulunmuş veya edinilmiştir. (bkz. Kazı kodu T III 84-8). Bu konuyla ilgili fragmana dair ilk açıklama Gerhard Ehlers Katalogu'nda bulunmaktadır. O, belgenin bir nüshasını korur ve onun içeriğine dair açıklamaları da doğru bir biçimde açıklarⁱⁱ. Ayrıca bu fragmanı düzenleyen ve Türkçeye çeviren Murat Elmalı'nın çalışması da tatmin edici değildir.ⁱⁱⁱ

İlgili bölümü, 18. satırdan başlayarak iki küçük parçayla (U 1648 + m. 87) da destekleyerek bir inceleme yolu izlendi. Belge şu açıklama ile başlar: “*yeryüzündeki kum taneleri kadar, 3 olumsuz durum (Skt. durgati) da doğan birçok canlı vardır. Onlar, doğar doğmaz acı çekmeye başlar.*” Sonra da metin, embriyolojik yaşamın açıklaması ile devam eder. Bir insan olarak yeniden doğuş, varolan olumlu durum (Skt. sugati) lar arasında sayılır. “*Yine de herkes gebe kaldıktan hemen sonra başlayan şiddetli acılara katlanmak zorundadır.*” denilir. Rahmin içindeki yaşamın betimlenmesinden sonra öğretmen/hoca, bu konuyu kapatır ve hikâyenin genel anlatım çerçevesine döner. Öğrenci inançla hemhal olmuş ve Samsara'nın günahkârlığını gözünde canlandırmıştır. O, bir insan vücudunu meydana getirmenin son derece zor olduğunu ifade eder. Ve buna rağmen de birçok insanın yine canlıları öldürme günahını işlemeye devam ettiğinden bahseder. Öğretmen, öğrencisinin bu düşüncelerini onaylayarak ona şu soruyu sorar: “*Ölüm döşeğinde yatan bir kişinin korkuları tam olarak nedir?*”

Jean Peter Laut, *Maitrisimit'* de tasvir edildiği gibi, çeşitli tedavi yöntemlerinde Eski Uygur Embriyonik Terminolojisine dair bilgilerimizin oldukça sınırlı olduğunu ortaya koymuştur.^{iv} DKPAM'daki metinler parçalı, parçalanmış ve tahrip olmuş olmasına rağmen; insan embriyolojisi hakkında önemli materyaller, bilgiler içermektedir. Bu tür bir bilginin neden bir anlatı bağlamında ele alındığı ise bir problemdir. Her şeyden önce; şüphe yok ki, Samsara'yı anlamak ve ondan kurtulmaya çalışmak Budist embriyoloji ile yakından ilişkilidir. Diğer

yönden ise; Budist embriyolojinin esas karakteri dindir.^v Ayrıca bağımlılık kökenli öğretisi (*Skt. pratīyasamutpāda*) ile olan bağlantıyı da belirtmeliyiz. Bu noktada, anne karnına girişteki bilinc (*Skt. vjñāna*) in rolü önemlidir.^{vi} *Maitrisimit'*in 15. bölümünde, anne ve babanın üreme mekanizmalarına giren bilincin gelişerek “*nama-rupa kompleksi*” (Eski Uygurca: *at öñ*) ne dönüştüğü belirtilir.

kaltı [yerdä] saçmış urug ävin äñ ilki ugu[ilanurča^{vii} :] ançulayu ymä ögnin kañnıñ k[alla]ll(ı)g kir içintä kirmiş köñül at öñüg turgurur^{viii}

“Tıpkı toprağa atılan ilk tohum gibi anne ve babanın üreme mekanizmasına giren bilinç de orada bir “*kimlik*” oluşturur.” Kaşmirli ünlü yazar Kşemendara tarafından yazılan hikâyeye koleksiyonu *Bodhisattoävadānakalpalatā* olarak adlandırılır. Buradaki *avadana* ise, *Garbhāvākrañtyavadāna* yani “*embriyonun oluşumu ilgili efsane*” olarak bilinir. Onun giriş bölümünde embriyonun gelişmesi de yer alır.^{ix} Onun editörünün de belirttiği gibi aslında bir efsane değil oldukça kısa bir tezdur.^x Bu *avadāna*'nın ilk bölümünde embriyonik durum, bağımlı köken zincirinin “*temas*” (*Skt. sparśa*) etkeni ile ilişkilendirilir.^{xi}

2008 yılında basılmış Tibet Budizm Geleneği üzerine yazılmış olan bir kitapta embriyoloji hakkında bilgilerin yanı sıra hamilelikte uygulanacak meditasyon yöntemlerinin önemi ile ilgili de bilgi verilir.^{xii} Buna benzer bir tutum Hindu Geleneğine ait *Garuḍapurāṇa*'da da görülür.^{xiii} Burada, doğum ve embriyolojik gelişim hakkındaki düşünceler ile sindirim, doğum, hastalık, yaşlılık, ölüm ve yaşam geçiciliği gibi diğer temalar arasında bir ilişki olduğu da belirtilir.^{xiv}

Eski Uygur metinlerinde görüldüğü gibi her insanın yaşaması gereken acılar rahimde/anne karnında başlar.^{xv} Ve meditasyon yapan Budist bir rahip veya rahibe, insan vücudu hakkında kapsamlı bilgi sahibi olmak için öncelikle vücudunu uygun bir şekilde kontrol etmeyi başarmalıdır.^{xvi} Birçok kez, DKPAM'ın eğitim için ve özellikle de sıradan insanların eğitimi için tasarlandığı iddia edilmişti. Fakat metinden anlaşıldığı kadarıyla, o *Budist Ansiklopedik Bilgi* içermesi nedeniyle daha çok rahip ve rahibelere yönelik bir amaçla hazırlanmıştı. Bununla birlikte, eserin, sıradan insanlar arasında da “*Budist Öğretisi*”lerin yaygınlaştırılması için kullanıldığı yadsınamaz.^{xvii}

Embriyolojik Gelişmenin Aşamaları

Her ne kadar belgenin metninde insan embriyosunun gelişiminde farklı aşamalar tespit edilmiş olsa da;

İlk Aşama:

är ävçi amranmak ugrınta /WM/ [...] kavıśsar aśnu kalal [at]ll(ı)g [...]yalkokk(ı)ya b(ä)[lgülüg bolur:] (Mainz 766 /r/11-13/).

“Bir erkek ve bir kadın şehvetle cinsel ilişkiye girdiğinde ilk olarak “*kalala*” denilen jöle benzeri küçük kaygan bir madde ortaya çıkar.”

Hint Tıp Araştırmalarında sperm (meni) (Skt. *śukra*)^{xxviii}, kadının kanı (Skt. *śoṇita*)^{xix} ve insan embriyosu (Skt. *garbha*)^{xx} nun oluşumuna neden olan geçişli faktör (Skt. *jīva*) e sahip özel bir birleşim olarak tanımlanır. *Suśrutasaṃhitā*'da, kadın üreme sıvısı ile sperm arasında karşılıklı karmaşık bir etkileşimi oluşturan yani ilişki sırasında geçen ve gebeliğe elverişli diğer bileşenlerin oluşturduğu varlık olarak açıklanır.^{xxi}

İlk aşama, Eski Uygur metinlerinde *kalala*^{xxii} olarak adlandırılan embriyonun oluşumudur. Sözcük, Toharca aracılığıyla (ef. Tocharian B *kaläl*, Adams 2013, p. 156) Sanskritçeye *kalala*^{xxiii} olarak geçmiştir. Toharcanın A lehçesinde bu terim yoktur. Toharcanın B lehçesinin sözlüğünü hazırlayan Adams tarafından kavram ile ilgili olarak şu etimoloji önerisi ileri sürülmüştür: "Sözcüğün *käl*- "dayanmak, bel bağlamak" kökünden geldiği kabul edilemez; çünkü sözcüğün Sanskritçeden ödünç alındığı açıktır".^{xxiv}

Budist metinlerin aksine, Hint Tıp Geleneği'nde embriyo, hamileliğin ilk ayında "kalala" olarak adlandırılır.^{xxv} Onun bileşenleri, *Carakasamhitā* 'da jöle benzeri bir karışım olarak tanımlanır (Skt. *kheta*)^{xxvi}. Eski Uygur terimi "yalkokk(ı)ya" ilk defa burada geçen "küçük, kaygan jöle benzeri bir madde" olarak tercüme edildi. O, Türk dilindeki "yalkuk" sözcüğü ile ilişkilendirildi. Sözcük, Derleme Sözlüğü'nde "jelly-fish" "denizanası" anlamındadır.^{xxvii}

DKPAM'daki aşamaların açıkladığı üzere; eski Uygur metnine göre "kalala" nın sadece yedi günde oluştuğu belirtilir.^{xxviii} İnsan embriyosunun gelişiminin bu ilk aşaması, yani *kalala*'nın, Pali ve Sanskrit geleneğinde de Budist gelenekle benzer biçimde, yedi günlük sürede oluştuğu doğrulanır.

İkinci Aşama

anta basa yeti [küntä ken] ol ok yalkokk(ı)ya // [...] barır: (Mainz 766 /r/14-16/).

"Sonradan (ondan sonra) yedi gün aynı jöle benzeri madde gider."

İkinci aşama için özel embriyonik terim, bizim eski Uygur metnimizde eksik olduğundan dolayı bu aşama genel anlamda "arbuda" veya Hint Tıbbında kullanılan "badbuda" terimi ile karşılır.^{xxix} *Carakasamhitā*'da "katı kütle" (Skt. *ghana*) olarak geçer ve hamileliğin ikinci ayında geliştiği belirtilir. O embriyo eğer erkek ise küre (Skt. *piṇḍa*) şeklinde; kadın ise oval (Skt. *peśi*) biçimdedir. En sonunda, eğer onun cinsiyeti belli değilse (Skt. *napuṃsaka*)^{xxx} bir yarımküre (Skt. *arbuda*) ye benzer. Bu aşama Pali Geleneği'nde "abbuda" olarak bilinir. Genellikle yedi günlük bir embriyo olduğu belirtilir.^{xxxi} Benzer şekilde Budist ve Sanskrit metinlerde de "arbuda" olarak adlandırılan bu aşamanın yedi günlük olduğu vurgulanır.

Üçüncü Aşama

yänä ök küntä ol kan ät tanču bolur: : anta basa ol ät tančuta kol but b(ä)lgüläri sögülk(i) yälär: arıgsız akguluk tälökk(i) yälär b(ä)lgülüg bolur.. (Mainz 766 /r/ 16-21/).

"Yine yedi gün sonra kan ve etten oluşan bir parça haline gelir. Ve daha sonra bu et parçasında kollar ve bacaklar ayırt edilir. Bunların yanı sıra bu et parçasının içinde daha sonra ürettiklerini dışarı akıtması ve dışkıların atılması için küçük delikler oluşur."

"kan et karışımı" ya da "et parçası" kavramı embriyonik gelişmenin üçüncü aşamasını karşılır. "Et parçası"^{xxxii} kavramı Sanskritçede *peśi* olarak adlandırılır. Pali Geleneğinde de aynı adla

adlandırılarak ikinci aşamadan sonraki yedi günlük süreç olarak anılır^{xxxiii}. Bu bağlamda Budist kaynakların tamamında ve bizim eski Uygur metinlerinde böyle bir istisna durum yoktur. Eski Uygur metnine göre; ilk olarak onun organlarının gelişiminin başladığına dikkat çekilir. *Carakasamhitā* ve *Suśrutasaṃhitā*'ya göre ise; onlar 3. ayda gelişmeye başlar.^{xxxiv}

Pāli metinlerinde bu beş organdan; baş, el ve ayakların yalnızca “*pasākhā*” olarak adlandırılan rahmin son aşamasında geliştiği dile getirilir. Budist Sanskrit Geleneği de bu bilgiyi doğrular. Öyle ki “*pasākhā*” terimi de buna karşılık olarak bulunmuştur.

DKPAM'da yer alan *sögülk(i) yälär* kavramının *kol but b(ä)lgül(ä)ri* kavramına karşılık gelmediği merak konusudur. Bir yandan *Suśrutasaṃhitā*'da bu beş (çıkıntılı) organdan bahsedilirken; diğer yandan *aṅga* ve *pratyāṅga* arasında bir farklılık bulunduğunu tespit edilirdi. (Skt. *aṅgapratyāṅgavibhāgaśca sūkṣmo bhavati*).^{xxxv} Belki de *sögülk (i) yälär* hem *aṅga*'yı hem de *pratyāṅga*'yı karşılamaktadır.

Şimdi en ayrıntılı ve en uzun süreyi kapsayan dördüncü aşamaya geçelim:

Dördüncü Aşama

“*ol kānč karınta ornamısta anasının aylık üzä ätöz igidür: yig as turgu bısıg as turgu bo iki oron ikin ara ol kānčniñ turgu ornağı ol: : anası nāgü yesär [i]çsär ol tatıg kindikintin sıza kirip [anı] üzä ol ogulk(ı)ya // [...] tutar: :”*

“Embriyo annesinin karnına yerleştikten sonra, annenin “aylık periodu”^{xxxvi} aracılığı ile kendisini korur. (aşağıdaki şekilde olduğu gibi beslenir): embriyo hem çiğ (sindirilmemiş) (Skt. *āmāsaya*)^{xxxvii} hem de pişmiş (sindirilmiş) (Skt. *pakvāsaya*)^{xxxviii} gıdaların olduğu yerdedir (Skt. *garbhāsaya*)^{xxxix}. Annesi ne yer ne içerse o küçük çocuk da kendi göbek kordonu aracılığı ile onu (Skt. *rasa*)^{xl} yer ve içer.”

birök a[nası] isig] as içsär ol kānčk(i)yä b[ütün] ^{xi}ätöziñä öet yakın[ı]s täg ört yakmuş [... birök] soğuk suw içsär: buz[ug ...] içintä kalamıs täg ol [ogulk(ı)ya] birök anası töpön y[atsar ulug] tag basmuş täg ämgänür [...] kārıgdä [kārıl]m[i]s^{xlii} täg^{xliii} [...] / R[...]: (Mainz 766 /r/21/-/ v/7/).

“Annesi sıcak çorba içerse, bir alev o ceninin bütün vücudunu yakmış gibi ateşlendirir^{xliv}. Soğuk su içerse bu embriyo kendini bir buzda yüzüyormuş gibi hisseder. Eğer annesi başının üstüne yatarsa embriyo üzerine büyük bir dağın ağırlığı çökmüş gibi hisseder. Sanki bir rafta dik duruyormuş gibi olur.”

Gelişimin bu dördüncü aşaması; Budist, Sanskrit ve Pali Edebiyatında üçüncü aşamadan sonraki yedi günlük süreci kapsayan dönem olarak “*ghana*” terimi ile karşılanır.^{xlv} Fakat DKPAM'ın sadece oldukça kısa olan bu aşamaya değinmemiş olması muhtemel değildir. Öyle görünüyor ki; onun anne karnundayken çocuğun dayanmak zorunda olduğu çeşitli acılara atıfta bulunan genel bir duruma karşılık geldiği belirtilmektedir.

Eski Uygur metninde fetüs ile onun annesi arasında yakın bir ilişki olduğuna dikkat çekiliyor. Hint Tıp Literatüründe; bu fizyolojik bağlantı, annenin çocukla aynı gereksinimlere sahip olduğunu belirten bir ilişki bağı olarak sık sık vurgulanır. Çocuğa zarar vermektan kaçınmak için hamile kadının yoğun istekleri (Skt. *dohada*) nin karşılanmasının çok önemli olduğu dile getirilir.^{xlvi} Embriyonun beslenmesi *Suśrutasaṃhitā*'da (3, 3, 31) şu şekilde tanımlanır: Çocuk göbek bağı aracılığı ile annesinin “*rasa*” denilen taşıma kanalıyla ona bağlanır. (Skt. *mātastu khalu rasavahāyām nāḍyām garbhanābhināḍi pratibadha*)^{xlvii} Bu kanal, anne ve embriyo bağlantısını

sağlayan *āpyāyanī*^{xlviii} terimi olarak da bilinir. Sanskritçedeki *rasa* kavramına karşılık olarak eski Uygur metninde *tatıg* kavramı kullanılır. Dieter Maue da *rasa*^{xlix}'nin “öz, esas” olarak tercüme edilebileceğini belirtir (Maue, 2008, s. 137).

İlgi çekici bir şekilde; DKPAM, üç önemli Hint Tıbbi kaynağına göre; kadın anatomisinin bir parçası olan üç haznedeki bahsetmektedir. Bu kaynaklar: *Suśrutasaṃhitā*, *Aṣṭāṅgahṛdayasaṃhitā* ve *Kāśyapaśaṃhitā*'dır. Bir erkek bu üç haznedeki yoksundur. Üç metinde bazı farklılıklarla birlikte kadınlar için sekiz değişik haznedeki bahseder. *Suśrutasaṃhitā*'daki adları şöyledir:^l

- 1) vāta haznesi
- 2) pitta haznesi
- 3) kapha haznesi
- 4) kan haznesi
- 5) çiğ yiyecek haznesi (*āmāśaya*)
- 6) pişmiş yiyecek haznesi (*pakoāśaya*)
- 7) idrar torbası haznesi (*mūtrāśaya*)
- 8) rahim haznesi (*garbhāśaya*)

Karşılıkları şu tablodan görülebilir:

Hazneler	DKPAM	Sanskrit Tıp Terimleri
Ham (sindirilmemiş) yiyecek haznesi	<i>yig aś turgu</i>	<i>āmāśaya</i>
Pişmiş (sindirilmiş) yiyecek haznesi	<i>bisig aś turgu</i>	<i>pakoāśaya</i>
Embriyo ya da fetüs (rahim vb.) haznesi	<i>kāncniṅ turgu ornaḡi</i>	<i>garbhāśaya</i> ^{li}

Suśrutasaṃhitā'daki *Śarīrasthāna*'da biraz değişik, sapma gösteren bir tanım elde edildi. Eserde, embriyonun haznesinin pişmiş veya çiğ yiyecek haznesi ile safra haznesinin arasına yerleştiği söylenir.^{lii} *Aṣṭāṅgahṛdayasaṃhitā*'da da bu bilgi doğrulanır.

Eski Uygur metninde anlatılan bu acı çekmeler / sıkıntılar, Pali metni *Visuddhimagga*'da da benzer biçimde yer alır. Şu dipnotta da belirtilir:

“O, annesi tökezlediğinde, oturduğunda veya kalktığına, döndüğünde; sarhoş bir kişinin eline düşen veya yılanın eline yeni düşmüş bir çocuk gibi yukarı aşağı sürüklenerek, sallanarak aşırı bir acı çeker. Yine annesi soğuk su içtiğinde; o, soğuk cehennemde bulunuyormuş gibi olur. Annesi sıcak pirinç yağı veya pirinç vb şeyler yutarken çocuk sert bir yağmurda teni delinecekmiş gibi acı hisseder. Yine annesi Tuzlu veya asidik bir şey yuttuğunda çocuk; kendini sanki alkolik asitlenmeye temizlenmeye çalışılan bir madde gibi hisseder. Bunlar gebelik kökenli acılardır.”^{liii}

Beşinci Aşama^{lv}

tokuz ay on küni tükäsär tugguluk üdi kirtökdä kılınclıg yel [üz] ä [tug] um kapıgıña töpön käm [işilip ämgäkli]g tilgän ara [yançılmıs] tög ämgäk [ämğänür:]^{lv} (Mainz 766/v/7-13/).

“Dokuz ay on gün tamamlandıktan sonra doğum zamanı geldiğinde doğum öncesi (doğum kanalına) “*karma rüzgarı*”^{lvi} (doğum sancısı) başlar. Burada acı çekme deneyimleri (vücudun) tekerleğin altında ezilirken çektiği acı gibidir.”

Sonuç

Anne karnındaki embriyonun gelişiminin beş aşamada gerçekleşebileceğini tespit edilmiştir. Fakat onlar sadece ilk üç aşamayı diğer Budist eserlerde yer alan açıklamalarla ifade ederler. Üçüncü aşama burada ifade edilmiş olsa bile; aşamada kollar ve bacaklar zaten gelişmeye başlamaktadır. Genellikle ilk dört aşama şu şekilde adlandırılır: *kalala*, *arbuda*, *peşi* ve *ghana*.^{lvii} Çocuğun doğumuna kadar geçen ve gebeliğin beşinci haftasında başlayan *praśākhā* olarak adlandırılmış son aşama haricinde her bir aşama yedi günlük süreci kapsar.^{lviii}

Embriyonun karşılığı olarak yabancı dilden alınan “*kalal*” kavramını bulundu. Onun, küçük kaygan jöle benzeri bir madde olarak *yalkokk(ı)ya* kavramı ile karşılandığını tespit edildi. Üçüncü aşamayı karşılayan kavramların eski Uygurcadan tercüme edilen *kan ät tanču* ya da *ät tanču* olarak belirlendiğini ama ikinci aşamanın herhangi bir kavramla karşılanmadığı belirlendi. Embriyo veya fetüs için kullanılan genel kavramlar dördüncü aşama için de kullanılır. Bunlar; *känč^{lix}*, *ogulk(ı)ya* ve *känčk(i)yä^{lx}*dir. *Maitrisimit*’de embriyo veya fetüs için kullanılan birkaç kavram tespit edildi. Bunlar; *karıntakı ogul*, “fetüs in the womb”; *yig ogul*, “immature fetüs” ya da basitçe *ogul*, “fetüs^{lxi}”, embriyo” dur. Yeni doğan çocuk *yanı togmus känč oylan^{lxii}* ya da *yanı tuğmuş oylan* olarak adlandırılır. Burada, *ogul* ile *oglan^{lxiii}* arasındaki farklılık ise dikkat çekicidir.

Kısaltmalar

BT XIII bk. Zieme 1985

DKPAM Daśakamapathāvadānamālā

DS bk. Aksoy et al. 2009.

DTTA bk. Carling 2009

Mainz Berlin Koleksiyonu'ndaki fragmanları gösterir. (Mainz Koleksiyonu).

MaitrH XV Maitrisimit'in Hami Versiyonu'nun 15. Bölümü.

MaitrH XX Maitrisimit'in Hami Versiyonu'nun 20. Bölümü.

/r/ recto

Skt. Sanskrit

SWTF Turfan Araştırmalarındaki Budist Metinlerin Sanskritçe Sözlüğü. E.Waldschmidt tarafından başlatılan yayınlar; Heinz Bechert tarafından yayımlanan örnek versiyonlar ile devam eder ve Georg von Simson, Michael Schmidt tarafından da düzenlenerek yayımlanır. Göttingen 1973, s.99.

T137 Bao Tai Jing (Garbhāvākṛāntinirdeśa) İn. Taisho Shinshu Daizokyo No. 137, Vol. XI.

U Berlin Turfan Koleksiyonu Fragmanlarını gösterir.

/v/ verso

Kaynakça

Adams, Q.D. (2013). *Toharca B (Lehçesi) Sözlüğü*. Genişletilmiş ve düzenlenmiş. Vol. I-II. Amsterdam, New York.

Agostini, G. (2004). Öldürülmekten Farklı Olarak Doğum Esnasında veya Doğmadan Önceki Ölüm Üzerine Budist Kaynaklar. *Journal of The International Association of Buddhist Studies*, 27/1, s. 63-69.

Aksoy, A. Ö. (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara, Vol. I-IV.

Boisvert, M. (2000). Palicede Rahim İçindeki Yaşam ve Gebe Kalma, *Canon Studies İn Religion*, 29/3, s.301-311.

Carling, G. (2009). *Toharca A (Lehçesi) Sözcük Hazinesi ve Sözlüğü*, Vol. 1; A-J. W.Winter, G. J. Pinault ve g. Carling tarafından birleştirilip tamamlanmıştır. Wiesbaden.

Dossi, B. (1998). *Tohumlar, Göller, Kan, Eski Hindistan Vatandaşlığı*, München, (Ganesha 11).

Ehlers, G. (1987). *Eski Türkçe El Yazmaları*, Böl.2: Das Goldglanzsutra und der Buddhistische Legendenzyklus DKPAM. Depositium der Preußischen Akademie der Wissenschaften(Staatbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Berlin). Stuttgart (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland XIII, 10).

Elmalı, M. (ed. Transl.) (2009). *DKPAM (Daśakamapathāvadānamālā)*, Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin, Tıpkıbasım. Doktora Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.

- Elmalı, M. (2012). Eski Uygurca Yalgukk(i)ya Kelimesine Etimolojik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 7/2, s. 443-460.
- Florida, R.E. (1991). Çocuk Aldırma Üzerine Budist Yaklaşımlar, *Asian Philosophy*, 1/1, s. 39-50.
- Garrett, F. [Mary] (2008). *Din, Tıp ve Tibet'te İnsan Embriyosu*, London, [et. al.], (Routledge Critical Studies in Buddhism).
- Geng, S.; Klimkeit, J.H.; Laut, P.J. (1993). *Eşsiz Budalığın Kazanılması*, Das. 15. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit, *Altorientalische Forschungen*, 20, s. 182-234+13.
- Hahn, M. (1997). Kşemendras (Garbhāvākṛāntyaavadāna) (Sanskrittexte aus dem Tibetischen Tanjur II.), *Journal of European Ayurvedic Society* 5, s. 82-112.
- Hertel, J. (1914). *Das Pañcatantra: Seine Geschichte und seine Verbreitung*, Leipzig, Berlin.
- Huebotter[Franz] (Transl.) (1932). *Embriyoloji ve Onun Anlayışı Üzerine Kutsal Kitaplar (Sutra)*, Tokyo, (Almanya'nın Doğu Asya ve Etnoloji Derneği İletişimi XXVI, Böl. C).
- Kirfel, W. (1954). Garudapurānas. İn. Schubert, Johannes, Schneider, Ulrich (eds.) *Asiatica, Friedrich Weller için Hatıra, zum. 65, Onun Arkadaşları, Kolejdkiler ve Öğrenciler tarafından hazırlanmış 65. doğum günü Yılı Adına*, Leipzig, s.333-356.
- Laut, J.P. (1995). Eski Uygurlarda Çocuk Aldırma Uygulamalarını Tanımlamak, In: *Erdal-Marcel, Tezcan-Semih (eds.) Beläk Bitig: Gerard Doerfer İçin Dil Çalışmaları zum. 75. Doğum Günü Yılı Adına*, Weisbaden, (Turkologica 23), s.109-120.
- Lenz, T. (2003). İlk Doğum Hikâyelerinin Bir Koleksiyonu ve Gāndhāri Dharmapada'nın Yeni Bir Verisyonu, *British Library Kharoṣṭhī Fragmanları 16+25 Seattle/ London (Gandhāran Buddhist Text 3)*.
- Maue, D. (2008)..Vāgbhaṭa's Aṣṭāṅghṛdayasamhitā, *Asian Medicine* 4, s.113-173.
- Major, M. (2007).Bodhisattvāvadāna- Kalpalatā (10) Kşemendras'ın Tibetçe Düzyazı Versiyonu. In: *Klaus, Konrad, Hartmann, Jens Uwe (eds.) İndica et Tibetica: Michael Hahn'ın 65. Doğum Günü Yılı Adına Öğrencileri ve Arkadaşlar tarafından haz., Wien (Wiener Studien zur Tibetologie und Buddhismuskunde 66)*, s. 341-350.
- Meulenbeld, G[erit] J. (1999-2002). *Hindistan Tıp Literatürü'nün Tarihi*, Vol.IA-III, Groningen.
- Müller, Reinhold, F.G. (1955). *Eski Hint'te Embriyoloji*, Leipzig, (Nova Acta Leopoldina Neue Folge 115).
- Nāṇamoli, H. (2010). *Aritma Yolu*, Visuddimaggā, Kandy.
- Powers, J. (2009). *Bir Adamın Boğazı: Hindistan Budizm'inde Vücut, Cinsiyet ve Erkeklik Organı*, Cambridge mass / Londra.
- Reck, C. (2005). İnsanın Var Oluş Çilesi. Kelile ve Dimne'deki Burzōy'un Önsöz Metinine karşılık Olarak Soğdca Bir Fragman. In: *Tongerloo, Alois van Cirillo, Luigi (eds.) II Manicheismo, Nuove Prospettive della Ricerca (sic). Dipartimento di Studi Asiatici Univerista degli Studi di Napoli "L" Orientale Napoli, 2-8 Settembre 2001. Turnhout (Manichean Studies V)*, s. 331-341.
- Röhrborn, K. ; Rona-Tas, A. (ed. Transl.) (2005). *Orta Asya Budizm'in Geç Formları, Eski Uygurca Sitātapatrādhāraṇi, Düzenleme, Tercüme ve Yorumlama*, Göttingen, (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-historische Klasse, 2005, Nr. 3).

- Schlieter, J. (2005). Budist İnsan Klonlanması Üzerine Bazı Düşünceler. In: Roetz, Heiner (ed.), *Cross-Cultural Issues in Bioethics- The Example of Human Cloning*, Amsterdam, s. 179-202.
- Sharma, P. V. (eds. Transl.) (1999-2001). Suśruta- Samhitā, İngilizce Metin Çevirisi İle Birlikte Dalyaṇa'nın Yorumları ve Eleştirel Notları, Vol. I-III. Varanasi, (*Haridas Ayurveda Series 9*), Suneson, Carl 1991, Eski Hindistan Embriyolojisi İle İlişkili Bazı Terimler Üzerine Düşünceler, *Weiner Zeitschrift für die Kunde Südasiens*, XXXV, s. 109-121.
- Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit nom bitig. Vainhāşika Okulu'na Ait Budist Bir Eserin Çevirisi*, 1. Böl: *Transliterasyon, Çeviri, Açıklamalar*, 2. Böl: *Analizle ve İndex*, Berlin, (Berliner Turfantexte IX).
- Tuğuşeva, L. Y. (2008). *Sutra Obşciny belogo lotosa. Tjurkskaya versija, Faksimile rukopisi, Transkripcija teksta, perevod s rannesrednevekovogo tjurkskogo jazyka, predislovie, primecanija, ukazatels'lov*. Moskova, (Pamjatniki pis'mennosti vostaka CXXVII).
- Zenker, J. T. (2009). *Türkçe- Arapça- Farsça El Sözlüğü*, Hildesheim/Zurich/New York, [1866].
- Zieme, P. (eds. Transl.) (1985). *Budist Uygurların Aliterasyonlu Mühürleri*, Berlin, (Berliner Turfantexte XIII.)
- Zieme, P. ; Kara, G. (eds.transl.) (1978). *Bir Uygurca Ölü Defteri, Dunghuang (Bin Buda) British Museum'da El Yazması Koleksiyon'undaki Tibetçe'den Terücem Edilmiş Uygurca Nāropas Öğreti Kitabı*, Or. 8212 (109), Budapeşte, (Bibliothica Orientalis Hungarica XXII).

1 University of Goettingen, member of faculty, Jens.Wilkens@phil.uni-goettingen.de.

2 Dr., mshgtl22@gmail.com., <https://orcid.org/0000-0003-4471-3283>.

Açıklamalar

- i Depositum Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz, Orientsbtcilung.
- ii Ehlers, 1987, catalogue number 229 (facsimiles on plate 28).
- iii Elmalı 2009, pp. 5-7 (lines 0131- 0194), Re-edited in Elmalı 2012.
- iv Laut 1995, p. 116. In footnote 19 o çoğunlukla popüler embriyoloji (volkstümliche Embryologie) nin söylediklerine atfen bunu belirtiyor.
- v bkz.Garrett 2008, p. 19. Burada ilgi çekici olan insan klonlanması ve kök hücre araştırması üzerine çağdaş bir Budist söylem olmasıdır.
- vi Florida 1991, p.41.
- vii Prof. Dr. Klaus Röhrborn'e (Göttingen) bu yeni restorasyon (belge okuma düzeltimi) a teşvik ettiği için teşekkür ederim.
- viii MaitrH XV folio 8 / v/ 20-24/ (ed. Geng/ Klimkeit/ Laut 1993, p. 194).
- ix bkz 1997 yılında Hahn tarafından yorumuyla birlikte yapılan Sanskritçeden tercüme ve düzenleme. 2007 yılında Mejor tarafından Tibetçeden yapılan tercüme ve düzenleme versiyonu, s. 345-349.
- x Hahn 1997, pp. 83-84.
- xi Hahn 1997, pp. 86.
- xii Garrett 2008, p. 18.
- xiii Kirfel 1954, p. 345.
- xiv Powers 2009, p.126.

xvzenzer bir açıklama Burzoes'in Kelile ve Dimne adlı eserinin ön sözünde yer alır. Christiane Reck tarafından 2005 yılında yayımlanmış olan bir Mainihaist eserle koşuttur. Onun ilgi çekici kılan DKPAM ve Burzoe ile karşılaştırıldığında Fetüsün ağrısı onlarla aynı düzlemde ele alınır. Cf.Hertel 1914, p. 368. Anne karnındaki yaşam tipik bir Hint motifi işkencesi gibi gösterilir. Anne karnında olmak bir varlığın cehenneme düşmesi ile eş tutulur. Cf. Dossi 1998, pp. 79-83 ve özellikle p. 82; " Mit dem Aufkommen des Leben Leid –Dogmas tritt die Verteufelung des mutterlichen Schoßes ein. Eine, Verhöllung des Muttershoßes findet in den Texten statt ,die den Embriyonalzustand vom Leben des Geborenen als eigene Existenzform abtrennen . Cf. The verse by Candragomin which is quoted above as a motto.

xviEski Uygurca "Ölümün Kitabı"nda yer alan Dunghuang'daki Tantrik El Yazmaları olarak bilinen yazmalarda embriyonik gelişme ve embriyo kavramı ile birlikte uzun bir bölüm olarak ele alınır.

xviiBudist Edebiyatı Öykücülüğü'nün vurguladığı sorun Timothy Lens tarafından ele alınmıştı. O, şöyle yazmıştı; " Yine de avadānaların ve pūrvayogaların özellikle öğretiyi yaygınlaştırmak ve bağış için kullanıldığı şüphelidir. Aslında rahiperin kendilerinin daha az ön plana çıktığı ya da avadana literatürüne hiç ilgi duymadıklarına dair herhangi bir kanıt yoktur. Aksine avadānaların, pūrvayogaların ve jatakaların öğrenilmesine ve öğretilmesine karar vermek için rahiplerin de bunun üzerine çalışmasının bir nedeni var."

xviiiCf. Dossi 1998, pp. 14sq. Hin Literatüründeki diğer terimler için örneğin; reats, bīja, toka, garbha, or turīpa bkz. Müller 1955, pp. 6-7 ve Dossi 1998, p. 21.

xixbkz. Dossi 1998, pp. 14 sq. Kadınlardaki etkin madde için ayrıca şu terimler kullanılır: ārsava, rakta rajas. Cf. Müller 1955, pp.14-21.

xxCarakasamhitā 4 Śarīrasthāna bölüm 4, verse 5 (cf. Meulendbeld 1999-2002, IA, P.41).

xxiMeulendbeld 1999-2002, IA, P. 246 (3 Śarīrasthāna, bölüm 3, verse 4).

xxiibkz. Laut 1995, diğer atflar için dipnot 19. MaitrH. XV FOL. 8/v/20-24/ ayrıca dipnotlar da dâhil edilir. Orada sözcüğün ekli biçimi k[ala]ll(i)g de yer alır.

xxiiiKirfel 1954, p.345. bkz. SWTF 9-15, ayrıca PP.34b-35a.

xxivSanskritçe terimin kökeni Suneson tarafından veriliyor. (1991, p.110 dipnot 7). O, makalesinde Hint embriyolojisini ele alırken, onu leke veya akışkan olan belirsiz sıvı olarak düşünmüştür. Vāgbhata's Aṣṭāṅghardayasamhitā'ya göre; (2,1, 37-42) muhtemelen o aşama kalala'dır. Diğer tıp metinlerindeki gibi yaklaşık bir aylık süreyi kapsar, ayrıca çocuğun erkek doğmasını sağlamak için puṃsavana ritüelini gerçekleştirerek çocuğun cinsiyetine etki edilebileceği düşünülür. Bkz. Meulendbeld 1999-2002, IA, P. 410.

xxv Meulendbeld 1999-2002, IA, P.246.

xxviIbid, IA, P.41.

xxviiDS VI, p. 4149b (Düzköy) Elmalı farklı bir yorum getirmiştir. 2012.

xxviiiKalala üzerine bkz. Dossi 1998, pp.92sq.

xxixCf. Suneson 1991, p. 111. Vasubandhu'nun Abhidharmakośabhāya eserinde "arbuda" olarak adlandırılır. Bkz. Garrett 2008, p. 28 Arbuda üzerine bkz. SWTF 2, P. 149b. Embriyonik gelişmenin ikinci aşaması için diğer tanımlar bkz. Dossi 1998, p. 93.

xxxBu terim Suśrutasaṃhitā ve Carakasamhitā'da aynı biçimde yer alırken; Aṣṭāṅghardayasamhitā'da klība şeklinde yer alır.

xxxiBoisvert 200, p. 307.

xxxii Suneson 1991, pp. 110sq. Bu terim, Vasubandhu tarafından da kullanılmıştır. O. Sonraki ki aşamayı ghana ve praśākhā olarak adlandırır. bkz. Garrett 2008, p. 28. peśi üzerine cf. SWTF 17, P. 152. Üçüncü aşamanın farklı tanımları için bkz. Dossi 1998, pp. 94sq.

- xxxiiiBoisvert 2000, pp. 307sq.
- xxxivGarrett 2008, pp. 20, Meulenbeld 1999, IA, PP. 41,246.
- xxxvSharma 1999-2001, II, PP. 144.
- xxxviBu ibarenin onayı eski Uygurcadaki aylık kavramıdır. Osmanlı Türkçesindeki anlamı ise; “ adet dönemi, aylık period” dur. bkz. Zenker 2009, p. 152a (les menstrues).
- xxxviiBu terim Toharcanın A lehçesinde āmişāg biçimindedir. bkz. DTTA 40a-b: “ sindirilmemiş yiyecek haznesi, mide”
- xxxviiiSt. Petersburg koleksiyonundaki Abitaki yaprağının III 43a 9’uncu satırında yer alan kavram; Eski Uygurca aś bısıg ve aś ağılık kavramlarına karşılık gelmektedir (Tuguşeva 2008, p. 38).
- xxxixEmbriyonun tanımı Maitrisimit’in Sangim versiyonunda da iki hazne arasına sıkışmış rahim olarak verilmiştir. (plate 198/r/22-24/, ed. Tekin 1980, 1, p. 248): [...] yalnız azunıta tugguluk tınl(ı)glar ög karnı içintin yig as bısıg as ornu ikin ara sıkılıp [...] ; [...] “ insan olarak yeni doğmuş olan canlılar, pişmiş gıda haznesi ile çiğ gıda haznesi arasındaki anne karnının içinde sıkışıyorlar. [...]”
- xlVeya “öz, esas” (bkz. altta).
- xliYeniden okunuşu da belli değil.
- xliiOkunuşu belli değil.
- xliiiiBu sözcük yoğun zarar görmüş.
- xlivEmbriyonun yanma hissini yaşamayı. bkz. Dossi 1998, pp. 87sq.
- xlviBoisvert 200, p. 307. Ghan üzerine cf. SWTF 9-15, P. 203a-b de de mevcut.
- xlviibkz. Meulenbeld 1999-2002, IA, p. 41 Carakasamhitā için (4,4,15-19) ve 246 ; Suśrutasaṃhitā için (3,3, 18-21).
- xlviSharma 1999-2001, II, P. 147.
- xlviidossi 1998, p. 100.
- xlixAnne tarafından sağlanan besin maddesi bkz ibid., p. 101.
- lbkz. Meulenbeld 1999-2002, IA, p. 250. Diğer iki metin için bkz. İbid., p. 411 ve IIA, p. 37.
- liBu terim garbhasthāna olarak da geçer. Bkz. SWTF s.v.
- liiMüller 1955, p. 12.
- liiiVisuddhimagga 500 (bölüm XVI, 38) çev. Nāṇamoli 2010, p. 512. T 317’de Eger anne herhangi bir şekilde aşırı sıcak, aşırı soğuk veya aşırı katı, aşırı sıvı vb.lerini yerse çocuğun anne karnında huzursuz olacağına dikkat çekilir. bkz. Huebotter 1932, p. 20.
- livPali Literatüründe bu takip eden aşama ghana dan sonraki pasākhā aşaması olarak adlandırılır. bkz. Boisvert 2000, p. 307. Sanskritçede ise bu aşama praśākhā olarak adlandırılır. S. SWTF 18, PP. 217b-218a.
- lvBenim düzelttiğim metne göre benzer cümle U 410 + U 1718 + Mainz 88a + U 1664 + Mainz 87h/v/10-12’de şöyledir: *ança tārliḡ ām[gākliḡ] tilgān ara yančulu açiḡ āmgāk ālmgānūr*. Bu fragmanlar ayrıca DKPAM’da (Kāñcanasāra- Avadāna) da yer alır.
- lviHint Tıbbi Teorisi’ne göre; doğum sürecindeki rüzgarın rolü için bkz. Dossi 1998, pp. 86sq. Cf. Vasibandhu’nun çevirisi Tibetçe Mūlasarvāsriṅvādavinaya’dan Garbhāvakraṅtisūtra ve Abhidharmakośabhāṣya içerir. Kritzer 2004, 1087-1089. Bu metin bölümler ölü doğuma odaklanmıştır. Eski Uygur Budizmi için önemlidir. Zieme/Kara 1978, II. 477-486. Soğd Maniheizmi için koşut olan Burzoes’in Kelile ve Dimme Ön sözü. Cf. Reck 2005, p. 341.
- lviiKsemendra’nın *Garbhāvakraṅtyavadāna* ‘sında bu dört aşamaya dikkat çekilir. Verse 6’da: ghana, kalala, śalya ve peśi olarak verilir. Metrik nedenlerden dolayı aşamaların düzeninde arbuda’nın yerine śalya kavramı kullanılmıştır. (Hahn 1997, p. 89, dipnot 22).

lviiiAgostini 2004, p. 67. Garbhāvākṛāntinirdeśa (T 317) . Embriyonun gelişmesi ilk haftadan başlayarak 38. haftaya kadar ayrıntıları ile açıklanır. Her bir aşama embriyonun şekillenmesini sağlayan özel bir başlık altında ele alınır. Çeviri için bkz. Huebotter 1932.

lixSitātapatrādhāraṇī, karıntakı kāñč ed. Röhrborn/ Rona- Tas 2005, lines 216, 307.

lxBT XIII 12.28'de Biz, kāñč(i)yā'yi metne (Ch/U 6016/v/9) rağmen fetüs veya embriyo nun adı olarak kullandık. Bebeğe atıf yapmak için de bununla ilişkili olarak şu dipnotu kullandık: (süt ämār kāñč(i) yälär (süt emen bebekler).

lxiMaitrH XX folio 14 /r/28-29/ ve /v/9/. Bkz. düzenleme Laut 1995.

lxiiMaitrH XX folio 14 /r/28-29/ ve /v/9/. Bkz. düzenleme Laut 1995.

lxiii Toharcanın A lehçesinde embriyo için kullanılan yaygın terimdir. DKPAM ve Maitrisimit'de de aynı biçimde çevrilmiştir. bkz. DTTA, P. 31a.